

Trzpiennikowate (*Hymenoptera, Siricidae*) w lasach południowej części Polesia Lubelskiego

Siricids (*Hymenoptera, Siricidae*) in the forests of the southern part of Polesie Lubelskie

WIESŁAW PIOTROWSKI

Poleski Park Narodowy, ul. Chełmska 7, 22-234 Urszulin

ABSTRACT. New records of 7 siricid species from the southern part of Polesie Lubelskie are listed. *Xiphydria prolongata* and *Tremex fuscicornis* are recorded from the Lublin district for the first time.

Rozmieszczenie błonkówek z rodziny trzpiennikowatych (*Siricidae*) w Polsce jest słabo poznane, a na obszarze Polesia Lubelskiego należącego do makroregionu lubelskiego dotychczas w ogóle nie zbadane. Z całej Lubelszczyzny podano jedynie pojedyncze stanowiska kilku gatunków trzpienników (OBARSKI, 1931a, 1931b; CMOLUCH, PIOTROWSKI; 1975, KRÓL, 1984).

W Polsce wykazano 13 gatunków trzpienników należących do – dwu podrodzin: *Xiphydriinae* (4 gatunki, w tym nowo odkryty dla krajowej fauny błonkówek *Konowia megapolitana* BRAUNS, 1884 z Pienin (HUFLEJT, 1976)) i *Siricinae* (9 gatunków). Należy jednak nadmienić, że dwa gatunki z podrodziny *Siricinae*: *Urocerus albicornis* (FABR.) i *Urocerus tricolor* PROV. zostały prawdopodobnie zawleczone wraz z importowanym drewnem z północnej Ameryki i złowiono je w Polsce jedynie w końcu lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia (GŁOWACKI, 1956).

Rodzina trzpiennikowatych posiada dość duże znaczenie dla hodowli lasu. Są one owadami roślinożernymi, ściśle związanymi z leśnymi zespołami fitosocjologicznymi. Przez całe swoje życie w postaci larwalnej żerują wyłącznie w drewnie drzew, głównie gatunków iglastych. Atakują i zasiedlają drzewa stojące, usychające, osłabione, często zranione lub okaleczone, jak i świeżo ścięte, powalone, oraz pniaki. Dzięki temu są zaliczane do szkodników wtórnych, technicznych (CAPECKI, 1982). Preferują one warunki mikrosiedliskowe umiarkowanie wilgotne, należąc tym samym do grupy owadów euryhigrotermicznych. Dlatego występują one głównie w miejscach nasłonecznionych

lub jedynie przejściowo ocienionych. Rójka ich odbywa się w lecie a lot osobników dorosłych jest stosunkowo krótki, trwający około dwóch tygodni.

Brak danych o występowaniu tej grupy owadów, nawet w zakresie ich rozmieszczenia geograficznego w kraju, jest powodem napisania niniejszej pracy. Jest ona oparta na nieregularnych obserwacjach terenowych autora w latach 1986–1993 w lasach południowej części Polesia Lubelskiego.

XIPHYDRIINAE

Xiphydria prolongata (GEOFFROY, 1785)

- Nadleśnictwo Parczew rezerwat przyrody „Królowa Droga” (FC31), 4 VI 1988 r. złowiono samicę na pniu osiki (*Populus tremula* L.),
- Nadleśnictwo Włodawa, Skorodnica (FC50), 28 V 1989 r. jedną samicę złowiono na leżącym pniu brzozy (*Betula verucosa* EHRH.) w lesie sosnowym,
- Nadleśnictwo Sobibór, Macoszyn (FB79), 12 VI 1993 r. schwymano samca i samicę na brzozie (*B. verucosa*),
- Poleski Park Narodowy, uroczysko Wytyczno-Babsk (FB59), 23 VII 1993 r. jednego samca, również na brzozie (*B. verucosa*).

Dla makroregionu lubelskiego jest on gatunkiem nowym. Należy do owadów występujących w całej Europie i Syberii. W Polsce występuje dość pospolicie (GŁOWACKI, 1956).

Xiphydria cameleus (LINNAEUS, 1758)

Na omawianym terenie złowiono samice i jednego samca na pniach brzozowych (*B. verucosa*).

- Nadleśnictwo Włodawa, Stary Brus (FC60), 7 VI 1986 r. i 15 VI 1987 r. złowiono samice w lesie sosnowym,
- Nadleśnictwo Sobibór, osada leśna Macoszyn (FB79), 11 VI 1988 r. złowiono samicę, a 15 VI 1992 r. jednego samca,
- Poleski Park Narodowy, nad rzeką Włodawką w północno-wschodniej części uroczyska Łowiszów (FC50), 14 VI 1990 r. i 23 V 1991 r. złowiono dwie samice.

Gatunek ten wcześniej z Lubelszczyzny wykazany był z okolic Dębówka koło Lublina (CMOLUCH, PIOTROWSKI, 1975). Jest rozpowszechniony w Europie i Syberii. W kraju występuje miejscami pospolicie (BEDNORZ, 1960; GŁOWACKI, 1956).

SIRICINAE

Tremex fuscicornis (FABRICIUS, 1787)

- Nadleśnictwo Sobibór, las otaczający jezioro Koseniec (FB79), jeden okaz samicy wychodowano z larwy żerującej w ściętym pniu brzozowym (*B. verucosa*). Wylot jej nastąpił 7 VII 1988 r.

- Nadleśnictwo Sobibór, okolice jeziora Perespa (FB89), 11 IX 1991 r. oraz 28 VII 1993 r. schytano wylęgające się samice i 31 VII 1993 r. pojedynczego samca z ściętych pni brzoźowych (*B. verucosa*).

Gatunek ten dotychczas nie był wykazany z Lubelszczyzny. Należy on do owadów występujących w całej Europie i Syberii. W Polsce jest bardzo rzadko spotykany. Znane są tylko pojedyncze stanowiska, z okolic Sandomierza (OBARSKI, 1931b) i Wrocławia (STROJNY, 1957). Ponadto w zbiorach Muzeum Roztoczańskiego Parku Narodowego znajduje się okaz samicy złowionej w Zwierzynie Lubelskim (FB30) na parapecie okna budynku dyrekcji w 1986 roku.

Xeris spectrum (LINNAEUS, 1767)

- Nadleśnictwo Włodawa, osada leśna „Kołacze” (FC60), 15 VI 1987 r. złowiono jednego samca na pniu świerka (*Picea exelsa* (LAM) 28 VIII 1991 r z tego samego stanowiska schwymano nowo wylęgłą samicę.

Na Lubelszczyźnie gatunek ten wykazano dotychczas jedynie na Roztoczu (KRÓL, 1984). Jest gatunkiem występującym w Europie i na Syberii. W kraju występuje pospolicie. Szczególnie dużo znanych jest jego stanowisk na południu Polski (BEDNORZ, 1960; GADEK, 1987; GŁOWACKI, 1956; OBARSKI, 1931a, 1931b).

Sirex juvencus (LINNAEUS, 1767)

- Nadleśnictwo Parczew, okolice osady leśnej w Makoszce (FC31), 28 VI 1986 r. złowiono tylko jedną samicę na ściętym pniu sosny (*Pinus silvestris* L.),
- Nadleśnictwo Sobibór, lasy leśnictwa Macoszyn (FB79), wychodowano samca i samicę z pnia świerkowego (*P. exelsa*), których wylot nastąpił 10 VI 1992 r.

Z Lubelszczyzny wykazano go dotychczas na Roztoczu (KRÓL, 1984). Występuje w Europie i Azji. W Polsce jest gatunkiem pospolicie występującym (BEDNORZ, 1960; GADEK, 1987; GŁOWACKI, 1956; OBARSKI, 1931b).

Sirex noctilio FABRICIUS, 1793

- Wyżyna Lubelska, Trawniki (FB46), 29 VI 1987 r. Złowiono jednego samca w lesie sosnowym nad rzeką Wieprz,
- Nadleśnictwo Włodawa, osada leśna Adampol (FC61), 14 VI i 2 VII 1989 r. schwymano dwie samice i jednego samca na śródleśnej polanie przy osadzie,
- Nadleśnictwo Biała Podlaska, uroczysko Zabłocie (FC74), 8 VIII 1990 r. złowiono jedną samicę,
- Nadleśnictwo Sobibór, kompleks leśny koło wsi Luta (FC70), 11 VI 1993 r. złowiono pojedynczą samicę,
- Poleski Park Narodowy, uroczysko Wola Wereszczyńska (FC40), 23 IX 1993 r. złowiono samicę na żerdzi sosnowej.

Trzpiennik ten na tym terenie jest gatunkiem dość pospolitym. Wszystkie schwytane i obserwowane okazy występowały w lasach sosnowych na sośnie.

Dotychczas gatunek ten z Lubelszczyzny był wykazywany z okolic Biłgoraja (OBARSKI, 1931b). należy on do owadów zamieszkujących całą Europę i Azję. W kraju jest gatunkiem pospolicie występującym (BEDNORZ, 1960; GŁOWACKI, 1956).

Urocerus gigas (LINNAEUS, 1767)

- Nadleśnictwo Parczew, las nad jeziorem Bialskim (FC40), 10 VII 1987 r. złowiono fruującą samicę przy domku letniskowym w lesie sosnowym,
- Nadleśnictwo Sobibór, osada leśna Żłobek (FC70), 25 VI 1988 r. złowiono jedną samicę na pniu sosny.
- Nadleśnictwo Włodawa, osada leśna „Kołacze” (FC60), 5 VII 1989 r. schwytano jednego samca na pniu świerkowym w przyosadowym parku,
- Nadleśnictwo Parczew, uroczysko Makoszka (FC31), 21 VIII 1991 r. obserwowano wygryzającą się samicę z ściętego pnia sosnowego.

Dotychczas gatunek ten na Lubelszczyźnie wykazano na Roztoczu (KRÓL, 1984). Jest gatunkiem znanym w całej Europie. W kraju występuje dość pospolicie (BEDNARZ, 1960; OBARSKI, 1931a, 1931b).

Zaobserwowane gatunki trzpienników wzbogacają i uszczegółwiają mapę stanowisk ich rozmieszczenia w kraju i regionie. Siedem gatunków tu stwierdzonych, co stanowi 63% krajowej fauny *Siricidae*, jest nowych dla tego regionu a dwa dla Lubelszczyzny. Stwierdzenie występowania rzadko spotykanego w Polsce *Tremex fuscicornis* (F.), rozszerza poznanie jego rozmieszczenia w kraju. Należy stwierdzić, że obecność trzpienników w lasach Lubelszczyzny staje się stopniowo coraz rzadsza. Mają na to wpływ zmieniające się warunki mikrosiedliskowe. Zwiększające się zanieczyszczenia chemiczne powietrza oraz przede wszystkim działalność gospodarcza człowieka w lasach, polegająca na tym, że w ramach ochrony drzewostanów służba leśna usuwa wszystkie drzewa stanowiące posusz, czyli podstawowe miejsce bytowania trzpiennikowatych. W konsekwencji doprowadzić to może do tego, że gatunki z tej rodziny będą jedynie obecne w lasach parków narodowych i ścisłych rezerwach przyrody.

Zebrane okazy znajdują się w Muzeum Poleskiego Parku Narodowego.

SUMMARY.

New localities of seven siricid species from the region of Polesie Lubelskie are listed based on author's own observations in the forests in 1986–1993. Two of them are new to the macroregion of Ziemia Lubelska: *Xiphydria prolongata* (GEOFF.) and *Tremex fuscicornis* (F.), the latter being rare in

Poland. During the studies particular species were observed in the following forest districts: *Xiphydria prolongata* (GEOFF.) in Parczew, Włodawa and Poleski National Park, *X. cameleus* (L.) in Włodawa, Sobibór and Poleski National Park, *Tremex fuscicornis* (F.) in Sobibór, *Xeris spectrum* (L.) in Włodawa, *uirax juvenis* (L.) in Parczew, *Sirex noctilio* F. in Włodawa, Biała Podlaska, Poleski National Park and in the vicinity of Trawniki, and *Urocerus gigas* (L.) in Parczew, Sobibór and Włodawa.

PIŚMIENICTWO

- BEDNORZ S., 1960: Nowe stanowiska kilku rzadkich trzepiennikowatych (*Siricidae* i *Oryssidae* w Polsce. Przegląd Zoologiczny, **4**; 3; 210–212.
- CAPECKI Z., 1982: Badania nad szkodnikami wtórnymi jodły i ich zwalczaniem. Prace IBL, **593**: 3–92.
- CMOLUCH Z., PIOTROWSKI W., 1975: Materiały do znajomości rośliniarek (*Symphyta*, *Hymenoptera*) Lublina i jego okolic. Pol. Pismo Ent., **45**; 565–570.
- GADEK K., 1987: Analiza szkodliwych czynników kształtujących stan zagrożenia drzewostanów Babiogórskiego Parku Narodowego. Ochrona Przyrody, **45**; 209–238.
- GŁOWACKI J., 1956: Błonkówki-*Hymenoptera*, Trzepiennikowate-*Siricidae*. Klucze do oznaczania owadów Polski cz. XXIV, z **2**; 1–20.
- HUFLEJT T., 1976: Materiały do znajomości rośliniarek (*Hymenoptera*, *Symphyta*) Pienin. Fragmenta Faunistyka, **21**, 4: 95–114.
- KRÓL A., 1984: Owady szkodniki wtórne i techniczne jodły pospolitej *Abies alba* w Roztoczańskim Parku Narodowym. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną. **40** 1: 70–75.
- OBARSKI J., 1931a: Przyczynek do fauny *Tenthredinoidea* Polski. Pol. Pismo Ent., **1**: 40–50.
- OBARSKI J., 1931b: Materiały do fauny rośliniarek (*Tenthredinoidea*, *Hymenoptera*) Polski II. Fragmenta Faunistyka Mus. Zool. Pol., **1**: 361–370.
- STROJNY W., 1957: W świecie owadów. Wiedza Powszechna, Warszawa. ss. 113.